

В. Мозговий

кандидат педагогічних наук,

доцент, докторант відділу теорії та

історії педагогічної майстерності

Інституту педагогічної освіти і освіти

дорослих НАПН України

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕЖИСУРИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЕЛЕМЕНТІВ АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Анотація. У статті узагальнено наукові підходи щодо проведення методологічних характеристик елементів наукового пізнання у межах педагогічного дослідження. На основі цілісного підходу наведено методологічні характеристики наукових елементів проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. Визначено та обґрунтовано проблему, об'єкт і предмет дослідження. Запропоновано логіко-послідовне бачення сутності апарату дослідження. Зазначається, що проведення методологічних характеристик елементів наукового пізнання у контексті проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії сприятиме формуванню у роботі ознаки фундаментального дослідження.

Ключові слова: *методологічна характеристика, елементи наукового пізнання, підготовка майбутніх учителів, режисура педагогічної дії.*

В. Мозговой

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РЕЖИССУРЕ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДЕЙСТВИЯ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА ЭЛЕМЕНТОВ АППАРАТА ИССЛЕДОВАНИЯ**

Аннотация. В статье обобщены научные подходы реализации методологических характеристик элементов научного познания в контексте педагогического исследования. На основе целостного подхода представлены методологические характеристики научных элементов проблемы подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия. Предложено логико-последовательное виденье сущности аппарата исследования. Акцентируется внимание на том, что проведение методологических характеристик элементов научного познания, в контексте проблемы подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия способствует формированию в работе признаков фундаментального исследования.

Ключевые слова: *методологическая характеристика, элементы научного познания, подготовка будущих учителей, режиссура педагогического действия.*

V. Mozgoviy

**TRAINING FUTURE TEACHERS HOW TO DIRECT PEDAGOGICAL
ACTION: METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE
RESEARCH SUBJECT**

Summery. This article summarizes the scientific approaches to conduct methodological characteristics of the scientific knowledge elements within educational research. Methodological characteristics of scientifically elements based on a holistic approach, show problems for future teachers in order to direct teaching action. The author defined and proved a problem, the object and subject of the study case. It is given a logical and consistent vision of the nature of the

research method. It is noted that conducting methodological characteristics of the elements of scientific knowledge, in the context of preparing future teachers to direct teaching action in pedagogical process and contribute to define the work of fundamental research.

Key words: *methodological characteristic, elements of scientific knowledge, the preparation of future teachers, directing pedagogical action.*

Актуальність дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії обумовлена зацікавленістю педагогічної спільноти підходами щодо налагодження майбутніми вчителями, педагогами-практиками результативної педагогічної взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Однак відсутність належного теоретичного і методологічного обґрунтування довготривалий час не мотивувала педагогів до деталізації у напрямі наукового удосконалення вказаної проблеми. Визначивши підготовку майбутніх учителів до режисури педагогічної дії як проблему сучасної педагогічної освіти вбачаємо потребу у проведенні методологічних характеристик відповідних елементів апарату дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Методологія педагогічної науки є досить активним напрямом розробки вітчизняних і зарубіжних учених. Актуальність вказаного питання висвітлена у роботах О. В. Бондаревської, Н. М. Боритко, Б. С. Гершунського, С. У. Гончаренка, В. П. Давидова, В. І. Загвязинського, І. А. Зязюна, В. В. Краєвського, О. М. Новікова, В. А. Сластьоніна, О. М. Отич та ін. Щодо методологічних характеристик елементів наукового пізнання досліджуваної педагогічної проблеми, то беззаперечними по своїй фундаментальності є роботи В. В. Краєвського. Існуючі напрацювання зазначених авторів визначили подальший вектор наукового пошуку і зорієтували нас на проведення методологічних характеристик елементів

дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Метою цієї публікації є проведення методологічних характеристик проблеми, об'єкта та предмета дослідження як елементів наукового пізнання процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи попередньо визначені висхідні позиції методології цілісного підходу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, одним із завдань було проведення методологічних характеристик елементів пізнання досліджуваної проблеми.

Для реалізації визначених завдань ми скористаємося рекомендаціями В. В. Краєвського щодо логіки та структури прикладного педагогічного дослідження. Вибір саме структури прикладного дослідження обумовлено науковою позицією автора, який звертає увагу на той факт, що дослідження такого типу орієнтовані на вирішення завдань, пов'язаних із задоволенням потреб освітньої галузі та подоланням типових недоліків практичної педагогічної діяльності.¹

Таким чином, основним завданням пропонованого розділу є використання методологічних знань, які вже існують, для проведення методологічних характеристик елементів пізнання проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. За такої умови, на думку А. В. Коржуєва, методологічне забезпечення буде становити характеристики педагогічного дослідження зазначеної проблеми, за якими буде можливість оцінити його якість і перевірити правильність обраного шляху.²

Аналіз наукового доробку таких вітчизняних дослідників як О. С. Антонова,³ Г. Я. Дутка,⁴ В. О. Радкевич⁵ дав можливість встановити

¹ Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для вузов / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М.: Академия, 2006. – С. 241

² Коржуев А. В. Общенаучные основы педагогики и педагогического поиска [текст] / Андрей Вячеславович Коржуев, А. Р. Садыкова. – М.: Кн. дом ЛИБРОКОМ, 2010. – С. 63

³ Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: Дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. / Олена Євгенівна Антонова. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – 540 с.

факт обґрунтування методологічного знання на основі використання певних рівнів формування методологічних основ педагогічного дослідження, а саме:

- філософського (філософські основи) на рівні парадигми;
- загальнонаукового (загальнонаукові основи) на рівні методологічних принципів та загальнонаукових підходів;
- конкретно-наукового (концептуальні засади) на рівні методологічних основ конкретних наук;
- проблемного (педагогічні умови) на рівні проблеми дослідження;
- технологічного (методичні основи) на рівні нормативного забезпечення.

Однак, обґрунтовуючи структуру прикладного педагогічного дослідження, Б. С. Гершунський, С. У. Гончаренко, В. В. Краєвський, А. В. Хуторський звертають увагу на важливість визначення елементів, які в подальшому стануть відправними точками методологічних характеристик. У контексті методології цілісного підходу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії розглянемо такі елементи наукового пізнання як: проблема, об'єкт і предмет дослідження.

Складання детальної методологічної характеристики відповідно до визначених елементів слід розпочати з обґрунтування елементів наукового пізнання проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, а саме: із характеристики *проблеми дослідження*.

Обґрунтовуючи методологічні основи психолого-педагогічного дослідження, В. П. Давидов звертає увагу на важливість використання позицій діалектики у дослідженні певних явищ. Науковець зазначає, що всі психолого-педагогічні явища вивчаються у процесі їх постійної зміни та

⁴ Дутка Г. Я. Принцип фундаменталізації та його реалізація у математичній підготовці майбутніх економістів: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. / Ганна Яківна Дутка. – Інститут педагогіки АПН України, 2009. – 472 с.

⁵ Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. / Валентина Олександрівна Радкевич. – ІПОД НАПН України, 2010. – 456 с.

розвитку з визначенням протиріч та шляхів їх вирішення, а позиції діалектики сприяють виявленню їх якісної своєрідності.⁶

Враховуючи вищезазначену наукову позицію обґрунтування методологічної характеристики наукової проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, ми будемо реалізовувати, спираючись на основні закони діалектики – закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення, а також закон переходу кількісних змін у якісні.

Реалізацію визначеної методологічної вимоги розпочнемо з описової характеристики наукової проблеми з позиції *закону єдності і боротьби протилежностей*. Вказаний закон проявляється через дію певних протиріч. Вибір наукової проблеми, пов'язаної з підготовкою майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, обумовлено певними протиріччями, а саме:

- між домінантними факторами технологічного розвитку сучасного соціуму та активізацією позицій гуманістичної освіти;
- між існуючими підходами до професійної підготовки майбутніх учителів та вимогами сучасного освітнього середовища до професійних функцій, пов'язаних із реалізацією педагогічної дії;
- між фактом підготовленості майбутніх учителів реалізувати функцію режисури педагогічної дії та можливістю застосування вказаного педагогічного феномену на практиці;
- між новими поглядами учня на педагогічну взаємодію з учителем та наявними стереотипами поведінки учителів щодо налагодження педагогічної взаємодії з учнями;
- між спонтанними та виваженими підходами до процесу організації педагогічної взаємодії майбутніми учителями за рахунок функції режисури педагогічної дії.

⁶ Давыдов В. П. Методология и методика психолого-педагогического исследования: учеб. пособие / Давыдов В. П., Образцов П. И., Уман А. И. – М.: Логос, 2006. – С. 6

Визначені протиріччя є достатнім підґрунтям для застосування нами діалектичного закону *заперечення заперечення* до обґрунтування методологічної характеристики наукової проблеми дослідження. Основою закону *заперечення заперечення* є триєдиний процес діалектичного заперечення, а саме:

- *деструкції* – руйнування застарілих підходів до професійної підготовки майбутніх учителів; подолання стереотипів та кліше у налагодженні педагогічної взаємодії; відходження знанневої та початок дієвої педагогіки;

- *кумуляції* – нагромадження фактів щодо використання акторсько-режисерських умінь і навичок у професійній діяльності вчителів; підсумовування передового педагогічного досвіду використання соціоігрових форм і методів у навчально-виховному процесі; збереження напрацювань театральної, мистецької педагогіки та використання їх як науково обґрунтованих принципів розвитку режисури педагогічної дії;

- *конструкції* – формування нових підходів до осмислення функції режисури педагогічної дії у контексті професійної підготовки майбутніх учителів; створення нового знання про можливості режисури педагогічної дії як феномену сучасної діяльнісно орієнтованої педагогічної освіти.

Завершальним етапом обґрунтування наукової проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії стало визначення у єдності якісних та кількісних методологічних характеристик на основі *закону переходу кількісних змін у якісні*. Щодо сутності вказаного закону Ю. П. Сурмін слушно зазначає, що закон переходу кількісних змін у якісні ґрунтується на двох категоріях – якості та кількості.⁷

Тому аналізуючи якісну характеристику наукової проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, у першу чергу, встановимо сукупність властивостей, притаманних зазначеному педагогічному процесу.

⁷ Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця / Юрій Петрович Сурмін. – К.: Навчально-методичний центр „Консорціум з удосконалення менеджмент – освіти в Україні”, 2006. – С. 128

Серед найбільш значущих, на наш погляд, властивостей процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії слід виділити такі:

- 1) входить до професійної діяльності типу „людина-людина”;
- 2) є складовою професійно-педагогічної освіти;
- 3) найбільш результативним буде за умови реалізації суб’єкт-суб’єктної парадигми;
- 4) передбачає ґрунтовне використання творчого потенціалу особистості;
- 5) базується на моральному, етико-естетичному та духовному розвитку особистості упродовж усього періоду професійної діяльності та суспільного життя.

Аналіз кількісної характеристики наукової проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії дав можливість дослідити сукупність властивостей проблеми дослідження з позиції її величини та розмірів. Однією із властивостей проблеми режисури педагогічної дії, що характеризує її з кількісного боку, є варіативність підходів до реалізації її у рамках навчально-виховного процесу з позицій педагогіки, психології, театрального мистецтва. Однак слід зазначити, що завдяки закону переходу кількісних змін у якісні, сучасна педагогічна освіта отримала абсолютно самостійні, чіткі визначення таких понять, як: „режисура педагогічна” (О. С. Булатова, Л. Г. Дубина, В. І. Загвязинський, О. С. Задоріна, О. С. Швидка та ін.), „режисура уроку” (В. М. Букатов, О. П. Єршова, М. М. Поташнік та ін.), „режисура педагогічної дії” (І. А. Зязюн).

Не менш важливим для сучасної педагогічної науки є показник об’ємності та розробленості наукової проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. Детальний аналіз вищезазначеної літератури дає можливість стверджувати про перспективність дослідження вказаної проблеми. Тому завдяки закону переходу кількісних змін у якісні у зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях усе частіше

почали з'являтися роботи, у яких розвиток умінь режисувати педагогічну діяльність педагогічними кадрами визначено як наукову проблему.

Підготовка майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, представляючи проблему педагогічної освіти, в уяві педагога-дослідника формується як нероздільна цілісність. Передумовою, що сприяє саме такому осмисленню наукової проблеми, є факт реалізації учителями педагогічної дії за рахунок певних знань, умінь і навичок, визначених у сучасній педагогічній науці зазначається як компетенції, що вдало поєднується у готовності до певного виду діяльності (педагогічної, виховної, інноваційної тощо). Проте слід зазначити, що готовність як феномен педагогічної освіти – це надбання не більше як двадцятирічної педагогічної науки. А про уміння результативно організувати педагогічну дію мова велася значно раніше. Дослідження історії розвитку режисури педагогічної дії дає можливість виділити нам зазначену проблему у певний напрям дослідження педагогічної теорії і практики. Окрім того, слід зазначити, що питання, які стосуються підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, враховуючи існуючий досвід синтезу театральної і педагогічної практики, можуть бути осмисленими та мати особисте оригінальне рішення. Безумовним є той факт, що зазначену наукову проблему цілком можливо вирішити.

Згідно із визначеною методологічною структурою пізнання проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії наступним елементом, що потребує методологічної характеристики, є *об'єкт дослідження*.

Перед початком опису методологічної характеристики об'єкта дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії визначимо спочатку безпосередній об'єкт. Враховуючи методологічні рекомендації науковців щодо визначення висхідних положень дослідження у контексті педагогічної проблеми, об'єктом дослідження було визначено *режисуру педагогічної дії як професійну функцію майбутніх учителів*.

Найбільш значущими аспектами описової характеристики об'єкта дослідження – режисури педагогічної дії як професійної функції майбутніх учителів – є визначення актуальності об'єкта дослідження, значення його для практичної і пізнавальної діяльності людей, наявність у ньому непізнанного і цілком достатня просторово-часова визначеність.

Реалізації описової характеристики об'єкта дослідження передувало саме з'ясування просторово-часової визначеності об'єкта. Використавши класифікацію об'єктів наукового пізнання, запропоновану Ю. П. Сурміним, ми визначили видову специфіку об'єкта дослідження та встановили, що режисур педагогічної дії як професійна функція майбутніх учителів представляє собою об'єкт теперішнього часу (актуальний об'єкт).

Відповідно до соціальної ідентифікації режисур педагогічної дії як професійна функція майбутнього учителя є явищем педагогічної освіти і, відповідно, сферою розміщення її є педагогічна теорія і практика. Актуальність такого педагогічного феномену, в першу чергу, підкріплюється низкою факторів (історичних, соціально-економічних, моральних), що стали причиною активного пошуку вчителями нових форм, методів, способів налагодження педагогічної взаємодії в автоматизованому, інформаційно-розвиненому освітньому середовищі. Дієвість режисури педагогічної дії, яка базується на суб'єкт-суб'єктних відносинах, розкриває нові перспективи як для професійної реалізації вчителя, так і для особистісного розвитку учня. Створення творчого середовища, у якому всі учасники навчально-виховного процесу будуть мати змогу розкрити свій творчий потенціал, перевірити професійні навички, здібності генерувати та реалізовувати ідеї, є одним із важливих практичних завдань режисури педагогічної дії як професійної функції майбутнього учителя.

Продовжуючи описову характеристику, звернемося до аналізу змісту, який передбачає визначення типу та структури об'єкта дослідження. Враховуючи те, що режисур педагогічної дії пов'язана із професійною діяльністю майбутніх учителів, відповідно, тип об'єкта визначаємо як

діяльність, зокрема пов'язану із професійно-кваліфікаційною характеристикою майбутнього учителя, його знаннями, уміннями і навичками організовувати результативну педагогічну взаємодію. Щодо структури об'єкта дослідження, то слід зазначити, що режисура педагогічної дії як професійна функція майбутнього учителя становить динамічну систему структурних компонентів, до якої входять: засоби, способи, методи та форми режисури педагогічної дії. Реалізація зазначених компонентів режисури педагогічної дії на цьому етапі дослідження є непізнаним процесом, який потребує теоретичного обґрунтування та методичної розробленості.

Враховуючи вищевикладене, логічним видається розгляд наступного елемента, що потребує методологічної характеристики – *предмета дослідження* проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Предметом дослідження нами було визначено *теорію і методіку підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії*. Характеризуючи предмет дослідження з позиції методології цілісного підходу, зазначимо, що серед усіх попередньо обґрунтованих ознак і положень наукової проблеми, теорія і методика підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії задає висхідні умови емпіричного та теоретичного вивчення усієї наукової проблеми. Зберігаючи силу принципів і фактів, визначених в об'єкті дослідження, предмет дослідження сприяє розробці контрольованого переходу від теоретичного обґрунтування до практичної розробленості наукової проблеми. Окрім того, слід звернути увагу на той факт, що предмет дослідження має здатність переносити на об'єкт результати, отримані на основі проведених конкретних досліджень.

Таким чином, визначення та характеристика предмета дослідження є одним із концептуальних висхідних положень обґрунтування, що нададуть методології цілісного підходу дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії наукової повноти.

Висновки та перспективи подальших розвідок із напрямку дослідження. Проведене дослідження дозволило проаналізувати сутнісні ознаки елементів наукового пізнання проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії з позицій методологічних характеристик. Перспективи подальших розвідок ми пов'язуємо з дослідженням теоретичних засад підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: Дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. / Олена Євгенівна Антонова. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – 540 с.
2. Давыдов В. П. Методология и методика психолого-педагогического исследования: учеб. пособие / Давыдов В. П., Образцов П. И., Уман А. И. – М.: Логос, 2006. – 128 с.
3. Дутка Г. Я. Принцип фундаменталізації та його реалізація у математичній підготовці майбутніх економістів: Дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04. / Ганна Яківна Дутка. – Інститут педагогіки АПН України, 2009. – 472 с.
4. Коржуев А. В. Общенаучные основы педагогики и педагогического поиска [текст] / Андрей Вячеславович Коржуев, А. Р. Садыкова. – М.: Кн. дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 300 с.
5. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для вузов / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М.: Академия, 2006. – 393 [1] с.
6. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. / Валентина Олександрівна Радкевич. – ІПООД НАПН України, 2010. – 456 с.

7. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця / Юрій Петрович Сурмін. – К.: Навчально-методичний центр „Консорціум з удосконалення менеджмент – освіти в Україні”, 2006. – 302 с.